

CHÍNH SÁCH ĐỐI NGOẠI CỦA NƯỚC NGA DƯỚI THỜI TỔNG THỐNG ENXIN: XA PHƯƠNG TÂY VÀ GẦN TRUNG QUỐC (1992-1993)

Bùi Thị Kim Thu*

Trường Đại học Khoa học - ĐH Thái Nguyên

TÓM TẮT

Tháng 12 năm 1991, Nhà nước Liên bang Cộng hòa Xã hội chủ nghĩa Xô Viết tan rã sau 74 năm tồn tại đầy ắp ấn tượng trong lịch sử nhân loại và Nhà nước Liên bang Nga được hình thành thừa hưởng địa vị pháp lý của Liên Xô. Trong thời kỳ đầu cầm quyền Tổng thống Enxin-Tổng thống đầu tiên của chủ thể Cộng hòa Liên bang đã thực hiện nhiều chính sách khôi phục và phát triển nước Nga về mọi mặt. Trong chính sách đối ngoại, Nga tiếp tục chính sách nghiêng về phương Tây vì tin rằng phương Tây sẽ giúp đỡ Nga khôi phục và phát triển kinh tế để lấy lại vị thế của mình; nhưng mọi kế hoạch đều bị phá sản. Do đó, nước Nga đã phải thay đổi chính sách đối ngoại của mình từ “lãng quên” đến xích lại gần hơn với Trung Quốc. Bài viết tập trung nghiên cứu những nhân tố tác động tới chính sách đối ngoại của Liên bang Nga.

Từ khóa: Nga, Trung Quốc, phương Tây, chính sách đối ngoại

Tháng 3 năm 1985, Mikhail Sergeyevich Gorbachốp trở thành Tổng bí thư Đảng cộng sản Liên Xô và bắt đầu công cuộc cải tổ. Tuy nhiên, công cuộc cải tổ đã thất bại dẫn đến sự tan rã của Nhà nước Liên bang Xô viết vào tháng 12 năm 1991. Tháng 10 năm 1991, ông Enxin được bầu làm Tổng thống. Đặc điểm nổi bật của chính sách đối ngoại của nước Nga trong năm 1991-1992 là đặt trọng tâm vào việc xây dựng các mối quan hệ với các nước phương Tây (được hiểu là những nước theo tư bản chủ nghĩa), thực hiện đường lối ngoại giao thân phương Tây, đặt phương Tây lên vị trí hàng đầu, tìm mọi cách để phương Tây thấy rằng Nga là người của mình.

Nước Nga nhiều lần “lãng quên” Trung Quốc

Sau khi Liên Xô tan rã, nước Nga trở thành quốc gia độc lập và là nước láng giềng lớn nhất của Trung Quốc. Trung Quốc đã sớm công nhận và đặt quan hệ ngoại giao với nước Nga. Nhưng nước Nga chưa thúc đẩy mạnh mẽ mối quan hệ với nước XHCN lớn nhất ở khu vực châu Á là Trung Quốc. Quan hệ Nga-Trung trong chiến lược ngoại giao của chính quyền Tổng thống Enxin chỉ chiếm địa vị thứ yếu trong một thời gian khá dài. Phái “chủ nghĩa châu Âu” đứng đầu là Ngoại trưởng Nga Kerenlencô có vai trò quan trọng trong việc hoạch định chính sách đối ngoại của Nga.

Nét đặc trưng cơ bản về tư tưởng của chính sách đối ngoại nước Nga là nghiêng về thân phương Tây. Phái “chủ nghĩa châu Âu” cho rằng, mục tiêu trước mắt trong chính sách ngoại giao Nga là tranh thủ viện trợ kinh tế của Mỹ, Tây Âu, Nhật Bản, tranh thủ sự ủng hộ của phương Tây; còn mục tiêu lâu dài là làm cho nước Nga hội nhập xã hội phương Tây, quay về với châu Âu, trở thành một thành viên của thế giới văn minh phương Tây, nhất thể hóa với phương Tây về chính trị và kinh tế. Bài phát biểu của Ngoại trưởng Nga đăng trên báo Độc lập ngày 01/04/1992 đã khẳng định: “*Liên bang Nga cần gia nhập câu lạc bộ những quốc gia dân chủ phát triển nhất; nước Nga đối với các nước láng giềng-Mỹ, Nhật và Tây Âu không hề có sự phân kỳ và xung đột lợi ích nào mà không thể khắc phục được. Vì vậy, hoàn toàn có thể kiến lập quan hệ hữu hảo với các nước đó, tương lai còn có thể thiết lập liên minh bạn bè*” [2; tr.7]

Trong bối cảnh đó, phương Tây đã lập một kế hoạch giúp đỡ nước Nga khôi phục kinh tế (giống như kế hoạch Mácsan năm 1947 mà Mỹ lập ra để giúp đỡ các nước Tây Âu sau chiến tranh thế giới thứ hai). Kế hoạch nêu rõ mỗi năm cung cấp cho nước Nga 20-30 tỷ USD trong vòng 10 năm, chuẩn bị giúp nước Nga 200 tỷ USD để hoàn thành bước quá độ từ nền kinh tế kế hoạch sang kinh tế thị

* Tel: 0976 198586, Email: kimthu.dhkh@gmail.com

trường. Để có được những điều kiện đó nước Nga phải chấp nhận những điều kiện cơ bản của cộng đồng châu Âu, Ngân hàng thế giới; tiêu biểu như: thực hành giá cả tự do, thay đổi đồng Rúp, kinh tế tư hữu...

Chính phủ của Enxin trong khi hoạch định phương châm chiến lược quá độ sang kinh tế thị trường đã dẫn đo về việc nhận khoản viện trợ lớn của phương Tây làm nhân tố cơ bản. Enxin đã nhiều lần mạo hiểm vượt qua luồng gió đối kháng về chính trị để cho Thủ tướng Gaidar thực hiện nhiệm vụ của Chính phủ vì chiến lược cải cách kinh tế của ông Gaidar được giới ngân hàng phương Tây ủng hộ. Bản thân ông Gaidar đã thể hiện rõ thái độ đối với Trung Quốc; ông tỏ ra khâm phục trước những thành tựu mà Trung Quốc đạt được nhưng ông cũng phát biểu trước Quốc hội ngày 06/10/1992: *“Nước Nga không phải là Trung Quốc, chúng ta không thể vận dụng kinh nghiệm thành công của Trung Quốc. Trung Quốc không phải là nhà nước liên bang; có nghĩa là muốn đi theo con đường của Trung Quốc thì phải chế định một chiến lược chính trị kiểu khác; kiểu chiến lược ấy hoàn toàn khác với chiến lược đã được xác định khi nước Nga đã lựa chọn phương pháp chống trị suy thoái (Liệu pháp sốc)-một bước là tới đích”* [2; tr.8]. Quyết định đó của ông Gaidar được Chính phủ Liên bang Nga ủng hộ và đi theo.

Do đó, tháng 10 năm 1992 khi nói tới cải cách ngoại giao của nước Nga, Enxin khẳng định lại một lần nữa: *“nước Nga không có sự lựa chọn nào khác ngoài việc phải kiến lập quan hệ bạn bè lâu dài, thậm chí là quan hệ liên minh hữu nghị với các quốc gia dân chủ phát triển phương Đông và phương Tây”* [2; tr.8]. Trong các quốc gia dân chủ đó, Tổng thống Nga Enxin không hề đề cập đến Trung Quốc.

Trung Quốc-nước láng giềng lớn nhất của nước Nga đã bị Tổng thống và Ngoại trưởng Nga nhiều lần “quên lãng”. Thậm chí, khi nhắc tới bạn bè chủ yếu ở châu Á như Hàn Quốc, Nhật Bản, Đài Loan, ông Enxin cũng

không hề nói tới Trung Quốc. Nhưng thực tiễn ngoại giao và tình hình thực tế cải cách kinh tế cùng với cuộc đấu tranh chính trị trong nước buộc Tổng thống Enxin không thể không sửa đổi và điều chỉnh phương châm ngoại giao với Trung Quốc.

Kết thúc “tuần trăng mật” giữa nước Nga và phương Tây

Nước Nga đã từng ôm ấp hy vọng liên minh chặt chẽ với phương Tây, mong chờ các nước phương Tây có thể vượt qua nhận thức chung về “giá trị tự do dân chủ” mà viện trợ cho Nga. Nhưng khoản viện trợ ấy vẫn còn chưa có được nhân tố cơ bản về phương pháp chữa trị suy thoái của Chính phủ Nga (Liệu pháp sốc) là trông chờ vào khoản vay lớn ở phương Tây chủ yếu là viện trợ nhân đạo: thuốc men, thực phẩm; còn phần lớn khoản vay đã hứa hẹn thì chưa có được thực thi. Trước đó 7 nước phương Tây hứa giúp Nga 24 tỷ USD, song trên thực tế chỉ quyết định ứng trước 1 tỷ USD. Giả sử 24 tỷ USD được giao cho nước Nga, ngoài nghĩa vụ trả nợ thì nước Nga còn 12 tỷ USD. Với nước Nga rộng lớn mênh mông thì số tiền này quá ít huớng hồ với 1 tỷ USD.

Về mặt ngoại giao nước Nga đã từng theo đuổi mối quan hệ với phương Tây, nhưng phương Tây chưa bao giờ coi Nga là người bạn bình đẳng. Ngay cả Nhật Bản trước kia luôn tôn kính Liên Xô cũng đưa ra những yêu sách cứng rắn đòi hỏi Nga phải giải quyết nhanh chóng vấn đề lãnh thổ 4 đảo phía Bắc. Điều đó, làm cho chính quyền của Tổng thống Enxin phải rà soát lại chính sách thân phương Tây của mình. Quan chức của Chính phủ Mỹ có những nhận xét về Enxin lại khác nhau. Tổng thống Bush khâm phục dũng khí và quyết tâm của Enxin đứng trên xe tăng diễn thuyết, nhưng lại không hài lòng khi ông lăng nhục Gorbachốp một cách thô bạo.

Năm 1992, Tổng thống Enxin nhiều lần đi thăm phương Tây được đón tiếp rất nhiệt tình và hữu nghị, nhưng ông vẫn cảm thấy phương Tây đối với nước Nga là thiếu tin cậy. Phương Tây không muốn nhìn thấy một Liên

Xô cộng sản hùng cường và cũng không muốn nhìn thấy một nước Nga giàu mạnh. Trong các nước phương Tây chỉ có Chính phủ Đức viện trợ một khoản lớn cho nước Nga vì trước đó Liên Xô giúp họ thực hiện công cuộc thống nhất đất nước. Vì vậy, chính quyền Enxin cũng dần thay đổi chính sách thân phương Tây, dù phương Tây vẫn là nhân tố trọng yếu về ngoại giao nhưng cũng dần tạo ra một cự ly nhất định.

Cuối năm 1992 đầu năm 1993, bất chấp việc Mỹ phản đối đã ký Hiệp định bán kỹ thuật phóng vệ tinh nhân tạo cho Ấn Độ; Nga phê phán Mỹ ném bom xuống khu vực dân thường ở Thủ đô Baghdad của Iraq. Chính phủ Nga cương quyết nếu Mỹ sử dụng quân đội tiến công Iraq thì nước Nga sẽ sử dụng quyền phủ quyết tại Hội đồng bảo an Liên Hợp Quốc.

Ngày 13 tháng 2 năm 1993, Thủ tướng mới nhậm chức Chechnomudin khẳng định: phương Tây chẳng mấy nước quan tâm tới sự hùng mạnh và thống nhất của nước Nga. Bộ trưởng an ninh Bavannicốp chỉ trích cơ quan bí mật Tây Âu lập ra tổ chức chống Chính phủ phá hoại nước Nga bằng thủ đoạn trao đổi, buôn bán vũ khí và hàng độc hại. Tất cả những điều đó đã chứng tỏ quan hệ “tuần trăng mật” giữa Nga và phương Tây đang đi đến giai đoạn kết thúc. Những thay đổi chính sách đối với phương Tây tất nhiên sẽ dẫn đến thay đổi trong quan hệ Nga-Trung.

Nhân tố thứ hai ảnh hưởng tới quan hệ Nga-Trung là tình hình kinh tế của nước Nga. Ngày 02/01/1992 Chính phủ Nga bắt đầu thực thi kế hoạch “Liệu pháp sốc”: thả nổi tự do giá cả, chuyển từ sở hữu nhà nước sang sở hữu tư nhân, xóa bỏ sự điều tiết kinh tế của nhà nước. Nhưng kế hoạch đó không làm cho tình hình kinh tế chuyển biến tích cực mà còn làm kinh tế ngày một suy thoái. Sau 3 năm sản xuất giảm đi một nửa, mức sống của tầng lớp nhân dân giảm 1/3 (mức lương trung bình của công nhân viên chức là 257 Rúp/tháng, thấp hơn Mỹ 25 lần). Tình trạng lạm phát tăng đến mức chóng mặt năm 1992 là 1355%.

Năm 1992 giá tiêu dùng và dịch vụ tăng 26 lần [1;tr.144].

Chính sách tư nhân hóa nền kinh tế của Chính phủ Enxin-Gaida không thành đã dẫn đến tình trạng tư nhân hóa ồ ạt thiếu kiểm soát của nhà nước. Đời sống của nhân dân gặp rất nhiều khó khăn. Sự ủng hộ của nhân dân đối với chính quyền Enxin giảm sút nghiêm trọng.

Kế hoạch Liệu pháp sốc bắt nguồn từ Mỹ, biện pháp này đã thành công ở Bolivia (1958) và Ba Lan (1989). Nhưng Liên bang Nga là một nước rộng lớn, điều kiện khác xa so với Bolivia và Ba Lan nên Liệu pháp sốc đã không đạt kết quả ở Nga. Tháng 12 năm 1992 Chính phủ Nga đã chuyển sang chính sách ưu tiên sản xuất và tăng cường bảo hộ đối với người lao động. Chính trong bối cảnh này, một số người lãnh đạo nước Nga chủ trương đánh giá lại các nước phương Đông, kể cả những thành công trong cải cách kinh tế của Trung Quốc.

Quan hệ Trung-Nga phát triển ổn định

Tháng 3 năm 1992, Ngoại trưởng Nga Karalencô nhận lời mời của Ngoại trưởng Tiền Kỳ Tham sang thăm Trung Quốc. Đây là lần đầu tiên Ngoại trưởng Nga sang thăm Trung Quốc. Hai bên thảo luận vấn đề quan hệ hai nước và trao đổi ý kiến về những vấn đề quốc tế trọng đại mà đôi bên cùng quan tâm. Phía Trung Quốc nói rõ, Trung-Nga là hai nước láng giềng lớn. Chính phủ Trung Quốc xưa nay vẫn chủ trương quan hệ quốc gia không nên chịu ảnh hưởng khác nhau về hình thái ý thức chi phối. Ngoại trưởng Nga cũng nêu rõ: tình hình nước Nga có thay đổi rất lớn, song phát triển quan hệ hợp tác hữu nghị với Trung Quốc không hề thay đổi. Nước Nga coi trọng quan hệ với Trung Quốc, tôn trọng quá khứ, chú trọng tương lai. Chính sách bất di bất dịch của nước Nga là: vừa phát triển quan hệ tốt đẹp với phương Tây vừa giữ gìn quan hệ láng giềng với phương Đông, đặc biệt là Trung Quốc.

Từ ngày 03 đến ngày 05/5/1992, Phó Thủ tướng Nga Saixin sang thăm Trung Quốc.

Phó Thủ tướng Điền Kỳ Vân của Trung Quốc chỉ rõ: quan hệ hai nước bình ổn, sự trao đổi qua lại song phương trên mọi lĩnh vực, mọi cấp bậc đang được mở rộng; quan hệ hợp tác trong lĩnh vực mật dịch kinh tế giữa hai nước có cơ sở tốt đẹp. Phó Thủ tướng Nga Saoxin nói rõ: Chính phủ Nga và Tổng thống Enxin hết sức quan tâm tăng cường quan hệ với Trung Quốc, phát triển quan hệ mật dịch kinh tế với Trung Quốc là một hướng ưu tiên trong chính sách kinh tế đối ngoại của nước Nga. Phó Thủ tướng Saoxin còn nói chuyển thăm của ông là bước chuẩn bị cho Tổng thống Enxin sang thăm Trung Quốc trong thời gian sắp tới.

Về quan hệ mật dịch kinh tế hai nước, đôi bên nhất trí cho rằng: kinh tế hai nước có tính bổ trợ cho nhau, quan hệ phát triển mật dịch có tiềm lực to lớn. Đôi bên có thể vận dụng phương thức hợp tác đa dạng, phát triển hợp tác kinh tế trên cơ sở bình đẳng đôi bên cùng có lợi. Năm 1992 quan hệ mật dịch Trung-Nga phát triển tương đối mạnh mẽ. Theo thống kê của ngành Hải quan, tổng kim ngạch mật dịch song phương trong một năm đạt tới 4 tỷ 6273 USD. Trong đó Trung Quốc xuất khẩu là 2 tỷ 938 USD, nhập khẩu là 2 tỷ 433.536 USD. Con số này đã vượt qua mức mật dịch Trung-Xô 1991 là 3 tỷ 904.71 USD [2; tr.17]. Quan hệ trao đổi trên các lĩnh vực quân sự, khoa học kỹ thuật, văn hóa giáo dục, thể dục thể thao và y tế đang được phát triển tích cực.

Như vậy, khi không thiết lập quan hệ với phương Tây nước Nga phải coi trọng quan hệ ngoại giao với Trung Quốc. Chính sách đối ngoại mà trước đây được nhấn mạnh là ưu tiên phát triển quan hệ bạn bè thậm chí là quan hệ đồng minh của Nga đối với phương Tây cũng chưa bao giờ đạt được như thế. Vì vậy, trong năm 1992 trong giới lãnh đạo Nga lần đầu tiên xuất hiện quan điểm của phái “chủ nghĩa Á-Âu”. Quan điểm của phái này cho rằng chính sách ngoại giao ngả theo phương Tây bắt đầu từ thời kì Goócbachốp và

được Bộ ngoại giao Nga kế thừa là không có căn cứ. Đó là vì:

- Nước Nga phải qua nhiều năm mới có thể trở thành người bạn bình đẳng của các nước phương Tây phát triển, mà trước đây nước Nga chỉ có thể là một người bạn “thấp hèn” của phương Tây.

- Nước Nga là quốc gia lớn ở Á-Âu, nếu tất cả theo kiểu phương Tây thì không phù hợp với tình hình nước Nga.

- Phương Tây có thật lòng mong muốn nước Nga trở thành một nước phát triển hay không cũng đáng nghi ngờ [2; tr.18].

Do đó, phái chủ nghĩa Á-Âu đứng đầu là cố vấn ngoại giao Xđankêvích của ông Enxin và Đại sứ Nga tại Mỹ cho rằng, nước Nga cố nhiên phải duy trì quan hệ hữu hảo và bạn bè với phương Tây, song quyết không thể coi nhẹ phương Đông, Á-Âu đều phải coi trọng, cần giữ gìn quan hệ tốt đẹp với Thổ Nhĩ Kỳ, Hy Lạp, Ấn Độ và Trung Quốc.

Ngày 17 tháng 12 năm 1992, Tổng thống Nga Enxin bắt đầu có cuộc hành trình sang thăm Trung Quốc. Bài phát biểu của Tổng thống Enxin khi đặt chân lên đất Trung Quốc không chỉ là ngôn từ ngoại giao, mà còn tạo nên điệu nhạc du dương cho cuộc hành trình đầu tiên đến thăm Trung Quốc của Tổng thống Nga: *“Hai nước Nga Trung cần mở ra một kỷ nguyên mới cho quan hệ chúng ta. Hai dân tộc vĩ đại có chung đường biên giới 4.000km đã từng hòa hững quan hệ suốt mấy chục năm trường, thậm chí còn thiếu sự hợp tác. Điều đó thật không bình thường”* [2; tr. 22].

Kết luận

Như vậy, có thể thấy chính sách đối ngoại của nước Nga dưới thời Tổng thống Enxin lúc đầu là hướng về Mỹ và phương Tây, không phản đối việc NATO mở rộng sang hướng Đông, nhanh chóng kí với Mỹ Hiệp ước cắt giảm vũ khí tiến công chiến lược giai đoạn II, ủng hộ việc cấm vận Iraq. Về sau từ cuối năm 1992 chuyển sang thực hiện ngoại giao đa phương, vừa hướng sang Tây vừa hướng sang

Đông với việc thừa nhận nét đặc trưng nổi bật của “Bản sắc lưỡng thể” Âu-Á của Nga. Ở phương Đông nước Nga cũng đã coi trọng quan hệ ngoại giao với Trung Quốc hơn.

Việc thay đổi chính sách đối ngoại của nước Nga không có nghĩa là phủ nhận hoặc coi nhẹ quan hệ của Nga với các nước Âu, Mỹ mà nhằm khắc phục việc tuyệt đối hóa cách nhìn nhận mỗi quan hệ với phương Tây trong khi chưa chú trọng đúng mức mỗi quan hệ với châu Á và các nước Cộng đồng các quốc gia độc lập (SNG) nói chung. Sự thay đổi này có thể coi là bước điều chỉnh mang tính chất

chiến lược trong chính sách đối ngoại của Nga kể từ khi bước lên vũ đài quốc tế trong tư cách một chủ thể độc lập.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Đỗ Thanh Bình (chủ biên, 2008), *Lịch sử thế giới hiện đại (quyển I)*, Nxb Đại học Sư phạm.
2. Lý Kiên (2002), *Ngọn lửa chiến tranh Lạnh* (quyển III), Nxb Thanh Niên.
3. Hà Mỹ Phương (2003), *Quan hệ Nga Mỹ sau chiến tranh Lạnh*, Nxb CTQGHN.
4. Trần Nam Tiến (chủ biên, 2004), *Quan hệ quốc tế thời kì hiện đại (1945-2000)*, Nxb GD.

SUMMARY

FOREIGN POLICY OF RUSSIA UNDER PRESIDENT ENXIN: FAR WEST AND NEAR CHINA (1992-1993)

Bui Thi Kim Thu*
University of Sciences - TNU

In December 1991, the State Federal Socialist Republic of Soviet ended after 74 years of existence which was impressive in the history of the Russian Federation State. Its types and form were inherited to become the legal status of the Soviet Union. In the early-ruling of President Enxin – the first President of the Federal Republic, the people have made many recovery policies and development of Russia. In foreign policy, Russia continued the policy in favor of the West because the West believed that Russia will help restore and develop the economy to regain its position; but all plans were bankrupt. Therefore, Russia had to change its foreign policy from "forgetting" to closer to China. This article was focused on factors that affect the foreign policy of the Russian Federation.

Key words: Russia, China, the West, foreign policy

Ngày nhận bài: 29/9/2016; Ngày phản biện: 24/10/2016; Ngày duyệt đăng: 31/3/2017

* Tel: 0976 198586, Email: kimthu.dhkh@gmail.com